עין משפט נר מצוה

קלא א מיי' פ"ח מהל' גניבה הל' ח ט י סמג עשין עב טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף יג:
קלב ב ג מיי' פכ"א מהל' כלים הל' ה:
קלג ד מיי' פ"ח מהל' גניבה הל' ד סמג עשין עב טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף י:
קלד ה ו ז מיי' שם הל' ה ו טוש"ע שם סעיף ה:
קלה ח מיי' שם פ"ז הלכה ט:
קלו ט מיי' שם פ"ח הל' ג סמג שם טוש"ע שם סעיף יח:
קלז י מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעי' יא:
קלח כ ל מיי' שם טוש"ע שם ס"ו:
קלט מ נ מיי' שם פ"ז הל' ג [ד] סמג שם טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף ג:
קמ ס מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף ד:

גמרא

אמר רב פפא (א) אדיגרומי א"ר מני בר פטיש כדרך שאמרו לענין איסורן כך באמרו לענין טומאתן מאי קמ"ל תנינא גחוט מאזנים של חנוני ושל בעלי בתים טפח קנה ומתנא שלה איצטריכא ליה דלא תנן ת"ר דאין עושין משקלות לא של בעץ ולא של אבר ולא של גיסטרון ולא של שאר מיני מתכות אבל עושה הוא של צונמא ושל זכוכית ת"ר האין עושין המחק של דלעת מפני שהוא קל ולא של מתכת מפני שהוא מכביד אבל עושהו של זית ושל אגוז של שקמה ושל ואשברוע ת"ר זאין עושין את המחק צדו אחד עב וצדו אחד קצר חלא ימחוק בבת אחת שהמוחק בבת אחת רע למוכר ויפה ללוקח ולא ימחוק מעט מעט שרע ללוקח ויפה למוכר טעל כולן אמר רבן יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר אם אומר שמא ילמדו הרמאין ואם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו איבעיא להו אמרה או לא אמרה אמר רב שמואל בר רב יצחק אמרה ומהאי קרא אמרה 1כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ת"ר 2לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה במדה זו מדידת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח במשורה שלא ירתיח וק"ו ומה משורה שהיא אחד משלשים וששה בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית (א) וחצי תומן ועוכלא אמר רב יהודה אמר רב מאסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפילו היא עביט של מימי רגלים אמר רב פפא לא אמרן אלא נבאתרא דלא חתימי אבל באתרא דחתימי אי לא חזי חתימה לא שקיל ובאתרא דלא חתימי נמי לא אמרן אלא דלא ומהנדסי אבל מהנדסי לית לן בה ולא היא זימנין דמיקרי בין השמשות ומיקרי ושקיל תניא נמי הכי לא ישהה אדם מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפי' היא עביט של מימי רגלים סאבל עושה הוא סאה תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא

תוספות

בדרך שאמרו לענין איסור כך אמרו לענין טומאה. מפרש ר"י בר מרדכי דלענין ידות קתני לה נטמא החוט נטמאו המאזנים א אבל כף המשקלות וקנה שיש להן בית קיבול הרי אלו טמאים אפילו הן בפני עצמן ופריך מאי קמ"ל ומשני קנה ומיתנא דידיה איצטריכו ליה דלא ב תנן אע"פ שהחוט עשוי כתיקון אינו חשוב יד אא"כ קנה ומיתנא עשויין כתיקונן:

ולא בשל בעץ. אומר ר"ת דוקא משקולת ששוקלים בשר ושומן שהלחלוחית מדבק בהן ומתייבש ולא מטעם שחיקה כדפ"ה אבל משקלות ששוקלין בהן כסף וזהב מותר לעשותן של מתכת אלא שצריך לחפותו עור ג מדאמר בהמוליא יין (שבת דף עט.) שלש עורות הן מלה חיפה ודיפתרא ומפרש כדי לצור בה משקולת קטנה ואי בשל צונמא וזכוכית אמאי צריך עור אלא בשל מתכת מיירי וטעמא דהני לפי שהן חלוקין ואין מדבק בהן ויכול להדיחן או לקנחן ועוד דאמרינן בהזהב (ב"מ דף נב. ושם) תנן התם סלע שנפסלה י התקינו שיהא שוקל בה אלמא עושין משקל מסלע של מתכת ודוקא משקולת קטנה ששוקלין בה כסף וזהב צריך לחפות עור שבשחיקה מועטת יבא לידי הפסד גדול אבל שאר משקלות גדולות ששוקלין בהן נחושת וברזל ועופרת שאין בא לידי הפסד גדול אא"כ ישחקו יותר מדאי אין צריך לחופן וכן משמע בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף סח.) שלא היו מכסין אלא משקולת קטנה דאמר הכדור והאימוס והקמיע ומשקולת קטנה מהו [וע"ע תוספות ב"מ נב: ד"ה שיהא]:

שלא יטמין משקלותיו במלח. פ"ה מפני שהוא מכביד ואין נראה לר"ת דמשמע דבמוכר איירי דומיא דבמשורה שלא ירתיח ומפרש רבינו תם לפי שהמלח מיקל המשקלות ושואב כדאמרינן בירושלמי דמלח שואב את המשקלות:

ובמשורה שלא ירתיח. וא"ת פשיטא דגזל גמור הוא תיפוק ליה משום לא תגזול ד וי"ל דאתא קרא להתחייב משעת הרתחה ואע"פ שעדיין לא מדד וכי האי גוונא אמרינן בריש איזהו נשך (ב"מ דף סא:) דלאו דכתיב במשקלות ל"ל לטומן משקלותיו במלח האי גזילה מעלייתא היא לעבור עליו משעת עשייה:
במקדש

רשב"ם

דיגרומי. הן צורפי נחושת וברזל נפחים ששוקלין חתיכות גדולות של מאה ליטראות ביחד: **לענין איסורן.** דאסור לשקול אם לא עשויין בענין זה: **כך אמרו לענין טומאתן.** דאין מקבלין טומאה אם אין עשויין כך דלא חשיבי כלי כיון דאסור לשקול בהן: **תנינא.** במסכת כלים פרק כ"ט ולענין טומאה נשנית: **חוט המאזנים של חנוני.** הוא החבל שתלויות בו (ב) בגג כדתניא לעיל ושל בעל הבית תלויה באויר טפח וכיון דאשמעינן בשל בעל הבית דמקפיד בחוט שיהא ראוי לשקול הוא הדין לכל הני דלעיל: **קנה ומיתנא.** שיעור קנה ומיתנא אשמועינן ר' מני דאית להו הקפדה לענין טומאה כמו למשקל ובמקום דקתני איני יודע הוי ספק טומאה והשאר כדקתני בברייתא דלעיל: **דלא תנן.** במסכת כלים: **בעץ.** בדיל אשטיי"ן: **אבר.** פלומב"א: **גיסטרון.** מיני מתכות מעורבבים: **ולא של שאר מיני מתכות.** מפני שפוחתין והולכין י): **צונמא.** אבן: **מחק.** רשטוייר"א בלע"ז שמוחקין בו את המדה: **שהוא קל.** ואינו נכנס כל כך במדה ולכך אינו מוחק יפה ומפסיד המוכר: **אשכרוע.** בוייש"ל: **צדו אחד עב וצדו אחד קצר.** מפני שהקצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה והעב אינו נכנס כל כך ואינו מוחק יפה ואם צדו אחד עב וצדו אחד קצר כשהוא קונה ימחוק בעב וכשהוא מוכר ימחוק בקצר. אלא שניהן עבים או שניהן קצרים כפי המנהג: **בבת אחת.** בפעם אחת ובמהרה שאינו מוחק יפה: **מעט מעט.** כגון מוחק רוחב טפח לבד ומגביה את המחק וחוזר וכובש את המחק ומוחק טפח. אלא בפעם אחת ובנחת א"נ בשתי פעמים כגון מוחק עד חצי המדה ומגביה המחק וחוזר ומוחק חצי המדה השני: **על כולן.** על כל מיני עוולות הללו: **(ילמדו) שמא יאמרו כו'.** ומתוך כך יבאו לרמות יותר: וקבעי גמרא **אמרה.** רבן יוחנן לבסוף או לא אמרה דמעיקרא הוה מספקא ליה אם יאמר או לא ולבסוף מי איפסיט ליה: **דרכי ה'.** דברי תורה: **וצדיקים ילכו בם.** יזהרו בם שלא לרמות הבריות: **יכשלו בם.** ילמדו לרמות: **זו** (ג) **מדת קרקע.** שהרי מדת כלי כתב לקמיה דהיינו משורה דכתיב ומים במשורה תשתה (יחזקאל ד): **שלא ימדוד.** לשני לקוחות שלקחו קרקע בשותפות או לאחד משני אחין שחלקו: **לאחד בימות החמה.** ולאחר באותו חבל עצמו בימות הגשמים שבימות החמה החבל יבש וקצר יותר מבימות הגשמים. ורבינו חננאל פירש בימות הגשמים הקרקע כווץ ובימות החמה הקרקע מתבקע בפתיחיו ומוסיף במדתו: **במלח.** שמכבידן: **שלא ירתיח.** שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגביה לתוך משורתו של לוקח מפני שעולה הקצף אשקומ"א בלע"ז ונראה כמלא: **ומה משורה שהיא.** קטנה כל כך שלשים וששה יש בהן בלוג הקפידה תורה ברתיחה שלה שהיא פחותה ממאה בלוג קל וחומר ברתיחת כלי גדול כגון הין או אפי' חצי הין או אפי' שלישית ההין כו': **וחצי תומן ועוכלא** גרסינן בתוספתא [פ"ה ה"ד]: **תומן.** שמינית הקב חצי לוג: **עוכלא.** לקמן [צ.] מפרש: **שישהה.** דזימנין דאתי למדוד ומיהו קרא לא אזהר גדולה וקטנה אלא כשיתקנה לו למימר: **ואפילו היא עביט.** דאיכא למיחש פעמים שרוחצו ומעביר טינופו שאין ממונה של מלך עושה חותם במדות הלכך אסור דאתי לרמויי: **לא שקיל.** לוקח ומותר לשהות: **מהנדסי.** הולכין ובאין ממונים של מלך לבדוק את המדות. כמו זימנין דמהנדסי בהדי הדדי באלו טריפות (חולין דף מג.) ח): **דמתרמי בין השמשות.** שהכל טרודין ואין רואהו. א"נ הלוקח עצמו מתוך טורדו אינו נותן אל לבו ומיקרי ושקיל והלכך יבא המוכר לרמות בו: **וחצי סאה** לא גרסי'. דהיינו תרקב תרי וקב היינו ג' קבין: **וחצי תרקב.** קב ומחצה: **וקב.** דלא אתי למיטעי בחצי תרקב כדלקמיה [צ.] דבתילתא לא טעו אינשי: **וחצי רובע.** היינו שמינית הקב חצי לוג: **תומן.** איכא למימר היינו שמינית הלוג דלקמן [שם] ועוכלא לקמיה מפרש אחד ט) מחמשה ברובע. וקשיא לי דא"כ כמו שכתוב בספרים שלנו מאי האי דקפריך לקמן [שם] תומן ועוכלא לא ליעבד ומשום דטעו אינשי בריבעא קפריך לה והאי לאו קושיא היא שהרי התומן גדול מן העוכלא יותר מכפלים אם שמינית הקב הוא ואם שמינית הלוג הוא היינו עוכלא ועוד אם שמינית הקב הוא היינו חצי רובע. אלא הכי גרסינן בתוספתא [פ"ה ה"ד] ובפירושי רבינו חננאל קב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא וכמה היא עוכלא אחד מה' ברובע. ופירושה קב ד' לוגין ולוג ו' ביצים נמצא הקב כ"ד ביצים וחצי קב שני לוגין ורובע היינו לוג ו' ביצים כל רובע רובע הקב וכל רביעית שבגמרא רביעית הלוג וכן תומן שמינית הקב דהיינו חצי רובע. וחצי רובע לא גרס ליה

רבינו גרשום

אמר רב פפא דגורמני. ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוק: כדרך שאמרו לענין איסורין. כלומר באותן שיעורין עצמן שנתנו חכמים בנפש ובקנה ומיתנא שלא יבואו לידי איסור אונאה (אם יש להן) באותו שעור עצמו מקבלין טומאה שחשוב כלי: מאי קמ"ל תנינא. נמי לענין טומאה כי האי שיעורא. החוט של חנוני ושל בעה"ב. החוט. היינו תלויה באויר טפח ומאי קמ"ל ר' מני: קנה ומתנא שלה איצטריכא ליה דלא תני. לענין טומאה שיעורייהו וקמ"ל דילפי' להו מאיסורין: בעץ. בדיל: גיסטרון. מיני מתכות מעורבין יחד שלועזין מטל"ו מפני שמתחסרין אגב משמושן: מפני שהוא מיקל. והוי פסידא דמוכר: שמכביד. והוי פסידא דלוקח: אשכרוע. לועזין בוס"ו: צדו אחד עב. למחוק בו כשמוכר: שמוחק. הרבה בדוחק: בבת אחת. במשיכה אחת: רע למוכר. שאין מוחק כל הצורך מעט מעט: רע ללוקח. א) שמדקדק הרבה: שלא ימוד לאחד. בחבל קרקע חלקו: בימות החמה. שהחבל יבש ונכווץ ומתקצר לא ימדוד לחבירו באותו חבל עצמו בימות הגשמים מפני שהקרקע מלוחלחת מתפשט החבל והוי חלק של זה יתר משל חבירו אלא לשניהן מודד בימות החמה או בימות הגשמים: שלא יטמין משקלותיו במלח. מפני שנעשין כבדין: ובמשורה. זו מדת הלח: שלא ירתיח. כלומר שלא ישפוך לו כדי שיעלה חלאת הקצף למעלה לפי שנראית המדה כמו מלאה: שהיא אחד מל' וששה בלוג. שכך שיערו חכמים: ואפי' היא. שעשאה אותה עביט של מימי רגלים. משום שמא אינו מוצא אחרת ויקחנה: לא אמרן. דאסור: אלא באתרא דלא חתימי. המדות כעין ששורפין אותן כולן בברזל אחד ומסמנין אותן: אלא דלא מהנדזי. שאין בני אדם ממונין שחוקרין ומחפשין על כל מי שמעוול ב) מי זה ומענישין אותן: אפי' באתרא דמהנדזי. שמזריזין לעיין: לא ישהה. דזימנין דמתרמי ערב שבת בין השמשות שהממונין בבתיהן ואין מחפשין ומיקרי ושקיל האי באותה מדה: אבל עושה. מדות גדולות וקטנות כגון מדות סאה ותרקב. תרי וקב ג' קבין דהיינו חצי סאה וחצי תרקב וחצי רובע היינו רובע הקב שהיא לוג דהיינו ליטרא וחצי רובע היינו חצי ליטרא: ותומן. ב' אונקיות אחת מי' ברובע:

א) אולי צ"ל שמוחק הרבה. ב) נראה דצ"ל על כל מי שמעוול ועושה כמו זה ומענישין אותן.

מסורת הש"ס

א) [צ"ל בגרמיני פי' מאזנים ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוקה. ערוך ערך גרמן א], ב) כלים פ' כ"ט מ"ה], ג) [צ"ל אשכרוע. ערוך], ד) [כלים פי"ז מט"ז תוספתא דכלים ב"מ פ"ז], ה) ב"מ דף ס"א: ע"ש, ו) צ"ל מהנדזי. ערוך ערך הנדז], ז) [עי' רש"ל], ח) [שם איתא דמהנדזין בו], ט) ס"א משמונה, י) והתקינה. יעב"ץ,

תורה אור השלם

1 מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם: הושע יד י
2 לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה: ויקרא יט לה

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחצי לוג ורביעית ותומן וחצי תומן: (ב) רשב"ם ד"ה חוט וכו' שתלויות בו המאזנים בגג כדתניא לעיל של חנוני ושל בעל הבית: (ג) ד"ה זו מדידת קרקע:

לעזי רש"י

אשטיי"ן [אישטיי"ן]. בדיל.
פלומב"א. עופרת.
רשטויר"א. מקל שמשתמשים בו להוריד את עודף המידה.
בויישב"ל [בוי"ש]. תאשור.
אשקומ"א [אישקומ"א]. קצף.

מוסף רש"י

שלא ימדוד לאחד בימות החמה כו'. אחין הבאין לחלוק את השדה, לא ימדוד המודד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים באותו החבל, מפני שהחבל לח בימות הגשמים ומתפשט כל צרכו, ובימות החמה מתוך יובשו הוא נגמד וכויץ (ב"מ סא:). במשורה. מדת הלח היא, שלא ירתיח. אשקומ"א בלע"ז, שממלא את המדה כשמוליא את היין ולאחר זמן נמלאת חסרה (שם).

מוסף תוספות

א. שהנפש והקנה והמתנא אינן כלי קיבול אלא הן ידות לכפות המאזנים ומכניסות טומאה לכפות אם נגע בהן השרף אע"פ שלא נגע בכפות וכו'. תוס' רי"ד. ב. פירוש התם בכלים לא מפרש אלא שיעור החוט שהוא תליית הנפש אבל שיעור להקנה והמתנא לא תני התם. שם. ג. שלא ישחקו. תוס' ב"מ נב: ד. נ"א: אי דליכא שוה פרוטה מאי איסורא איכא ואי דאיכא שו"פ פשיטא, שהוא גזל גמור, ועוד מה שייך למימר הכי (ומה משורה וכו') מה לי מדה גדולה מה לי מדה קטנה כיון שהוא גוזלו שו"פ. שיטמ"ק בשם תוס' הרא"ש.

פי' רשב"ם העקרי

דיגרומי. נפחים שמוכרין חתיכות גדולות של מתכות ושוקלין מאה ליטרות ביחד: **כדרך שאמרו.** הני שיעורין המאזנים: **לענין איסורין.** שאסור לשקול בהן: **כך אמרו לענין טומאתן.** דאין מקבלין טומאה אא"כ עשויין כענין הזה דכיון דאסור לשקול בהן אינן כלי וכשבורין דמיין: **חוט מאזנים.** הוא החוט שתלויין בו המאזנים כדקתני לעיל [ע"א]: **של חנווני ושל בעה"ב תלויה באויר טפח.** ולענין טומאה נשנית במס' כלים בפ' כ"ט: **קנה ומיתנא שלה אילטריכא ליה.** לאשמועינן דכי היכי דהכא קתני איני יודע לגבי טומאה נמי איני יודע והוי טמא מספק ושארא כמו שמפרש השיעורים בברייתא דלא תנן במס' כלים: